

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
सम्माननीय प्रधान न्यायाधीश श्री रामकुमार प्रसाद शाह
माननीय न्यायाधीश श्री जगदीश शर्मा पौडेल
फैसला

069-CI-1184

मकवानपुर जिल्ला, हेटौंडा न.पा.वडा नं.१ बस्ने महेश्वरलाल श्रेष्ठ---१ पुनरावेदक
विरुद्ध प्रतिवादी

सर्लाही जिल्ला, जब्दी गा.वि.स.वडा नं.७ बस्ने शिवनारायण चौधरी--१ विपक्षी
वादी
मुद्दा: मोही नामसारी ।

शुरू तहमा फैसला गर्ने अधिकारी : श्री रामजिनीस राउत

भूमि सुधार कार्यालय, सर्लाही

पुनरावेदन तहमा फैसला गर्ने : माननीय मुख्य न्यायाधीश श्री अलि अकबर मिकरानी
माननीय न्यायाधीश श्री टिकाबहादुर हमाल
पुनरावेदन अदालत जनकपुर

न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा १२ को उपदफा (१) को खण्ड (क)
बमोजिम यस अदालतको क्षेत्रभित्र रही दायर भएको मुद्दा दोहोर्‍याई पाउँ भन्ने
निवेदनउपर निस्सा प्रदान भै पुनरावेदनको रूपमा दर्ता हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त
तथ्य एवं ठहर यसप्रकार छ :-

जग्गाधनी महेश्वरलाल श्रेष्ठको नाममा रहेको सर्लाही जिल्ला, जब्दी गा.वि.स.वडा
नं.७ (ख) अन्तर्गतको कि.नं. २८ को जग्गाको मेरो बुबा दामोदर चौधरी मोही हुन ।
निजको मृत्यु भएपछि निजको श्रीमती अनुपीया देवी शेषपछिको हकदार हुनु हुन्थ्यो ।
उहाँको पनि मिति २०३९।१।७ मा मृत्यु भईसकेको छ । बुबाआमा दुबै जनाको मृत्युपछि
हक खाने हामी भगलु चौधरी र शिवनारायण चौधरी दुई जना छोरा छौं । उक्त जग्गाको
मोही हक नामसारी गर्न दाजु भगलु चौधरीले मलाई मञ्जुरी दिएको हुँदा सो कि.नं २८

को जग्गा मेरा नाममा मोही नामसारी गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराले प्रत्यर्थी शिवनारायण चौधरीले भूमि सुधार कार्यालय सर्लाहीमा पेश गरेको निवेदनपत्र ।

कि.नं २८ को जग्गा शिवनारायण चौधरीको नाममा मोही नामसारी भएमा मलाई मञ्जुर छ भन्ने समेत व्यहोराको भगलु चौधरीले भूमि सुधार कार्यालय सर्लाहीमा पेश गरेको निवेदन ।

शिवनारायण चौधरीको वादी दावी भुट्टा हो । निजका बुबाले स्थायी मोही हक प्राप्त गर्न सक्नु भएको छैन । मोही हुनका लागि १ नं. फारम भरी २ नं. अनुसूची प्रकाशन भएको हुनु पर्दछ । १ नं. फारम नभरेको र २ नं. अनुसूची प्रकाशन नभएको अवस्थामा मोही हुन सक्दैन । त्यसैगरी वादीहरूले आफ्ना बुबाआमाको मृत्यु भएको ३०।३५ वर्षपछि मोही नामसारी गरी पाउन माग गरेको देखिन्छ । सो जग्गाको साविक जग्गाधनी गोविन्द हरी अमात्य भई निजले आफैले जोतकोड गर्दै आएको जग्गा पछि मेरो नाममा दर्ता हुन आएको हो ।

कुतवाली बुझाएको भरपाई पनि लिएको छैन । मैले आफैले जोतकोड गरी आएको जग्गामा फिल्डबुक तथा जग्गा धनी दर्ता प्रमाण पुर्जामा मोही महलमा नाम उल्लेख हुँदैन मोही कायम हुन सक्दैन । मोहियानी हक एक जनालाई मात्र प्राप्त हुन्छ । एक जनाभन्दा बढीको नाममा मोहीयानी हक नामसारी हुँदैन । भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को मनसाय र भावना पनि एकजना भन्दा बढी हकदारलाई मोहियानी हक प्राप्त हुने भन्ने होइन । तसर्थ, प्रस्तुत मुद्दामा वादी दावी नपुग्ने गरी निर्णय गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको प्रतिवादी महेश्वरलाल श्रेष्ठले पेश गरेको प्रतिउत्तरपत्र ।

भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा २६(१) बमोजिम भगलु चौधरीलाई मैले मोहीमा पत्याएको हुँदा निजको नाममा मोही नामसारी हुने गरी मिलापत्र गराई पाउँ भन्ने समेत व्यहोराले भगलु चौधरी र प्रतिवादी महेश्वरलाल श्रेष्ठले मिलापत्रको लागि भूमि सुधार कार्यालय सर्लाहीमा पेश गरेको संयुक्त निवेदनपत्र ।

साविक मोही दामोदर चौधरीको मृत्यु पछि निजका २ भाई छोरामध्ये जेठा छोरा भगलु चौधरीले कान्छो छोरा शिवनारायण चौधरीलाई मोही नामसारीको लागि मञ्जुरी दिई निवेदन पेश गरेको देखिन्छ । जग्गाधनीले प्रतिउत्तरपत्रमा वादीको बुबा मोही होइनन् । जग्गा आफैले जोतकोड गरी आएको भनी प्रतिवाद गरेको भएता पनि पछि आफ्नो हक

छोडी सकेका भगलु चौधरीलाई मोहीमा पत्याई मोही नामसारी गरी पाउन भगलु चौधरी र प्रतिवादीले संयुक्त रूपमा निवेदन गरेको देखिन्छ । एक पटक मोही नामसारीको लागि भाई शिवनारायण चौधरीलाई मञ्जुरीनामा दिइसकेको र भगलु चौधरी वादी नै नरहेको अवस्थामा वादी भनी मिलापत्रको लागि निवेदन पेश गरेको कार्यलाई कानूनसम्मत भन्न मिलेन । जग्गाधनीले कुत बुझेको नदेखिएता पनि वादी शिवनारायण चौधरीले कुत वापत धरौटी राखेको देखिँदा भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा २६(१) बमोजिम वादी शिवनारायण चौधरीको नाममा मोही नामसारी हुने ठहर्छ भन्ने समेत व्यहोराको भूमि सुधार कार्यालय सर्लाहीको मिति २०६७।१।२१ को निर्णय ।

मैले भुक्त्यानको कारण शिवनारायण चौधरीलाई मोही नामसारीको लागि मञ्जुरीनामा दिएको हुँ । जग्गाधनीले मलाई मोहीमा पत्याएको हुँदा मेरो नाममा मोही हक नामसारी हुने गरी निर्णय गर्नु पर्नेमा शिवनारायण चौधरीको नाममा नामसारी गर्ने शुरू भूमि सुधार कार्यालयको त्रुटि पूर्ण निर्णय बदर गरी मेरो नाममा मोही नामसारी गरी पाउँ भनी भगलु चौधरीले पुनरावेदन अदालत जनकपुरमा पेश गरेको पुनरावेदनपत्र ।

मैले भगलु चौधरीलाई जग्गाको मोही पत्याएको हुँदा निजको नाममा मोही नामसारी गर्ने गरी निर्णय गर्नु पर्नेमा मैले मोहीमा नपत्याएको शिवनारायण चौधरीको नाममा मोही नामसारी गर्ने गरी भएको भूमि सुधार कार्यालय, सर्लाहीको निर्णय भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा २६(१) को विपरीत हुँदा बदर गरी भगलु चौधरीको नाममा मोही हक नामसारी गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको प्रतिवादी महेश्वरलाल श्रेष्ठको तर्फबाट पुनरावेदन अदालत जनकपुरमा पेश भएको पुनरावेदनपत्र ।

वादी शिवनारायण चौधरीले भगलु चौधरीको मञ्जुरीले आफ्नो नाममा मोही नामसारीको लागि निवेदन र भगलु चौधरीले वादी शिवनारायण चौधरीको नाममा नामसारी होस् भनी मञ्जुरनामा दिएको देखिन्छ । जग्गाधनीलाई बुझाउनु पर्ने कुत वाली वापत वादी शिवनारायण चौधरीले नगद धरौटी राखेको देखिएबाट शिवनारायण चौधरीले जग्गा जोती रहेको भन्ने पुष्टि हुने हुँदा समेत वादी शिवनारायण चौधरीको नाममा मोही नामसारी हुने गरी भूमि सुधार कार्यालय सर्लाहीले गरेको निर्णय मिलेको देखिँदा सदर हुने ठहर्छ भन्ने समेत व्यहोराको पुनरावेदन अदालत जनकपुरको मिति २०६७।१।२२ को फैसला ।

शिवनारायण चौधरीको नाममा मोही नामसारी हुने भनी ठहर्‍याएको शुरू भूमि सुधार कार्यालयको निर्णय सदर गरेको पुनरावेदन अदालत जनकपुरको फैसला भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा २६(१) को कानूनी व्यवस्था र ने.का.प. २०४२ पृष्ठ ६१२ मा प्रकाशित सिद्धान्तको विपरीत हुँदा न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा १२(१) को खण्ड (क) र (ख) बमोजिम दोहोर्‍याई हेर्ने निस्सा पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको प्रतिवादी महेश्वरलाल श्रेष्ठको तर्फबाट यस अदालतमा पेश भएको निवेदनपत्र ।

जग्गाधनीले भगलु चौधरीलाई मोही पत्‍याउने र निजको नाममा मोही नामसारी हुने शर्तमा भगलु चौधरी र प्रतिवादीले मिति २०६६।१०।७ मा मिलापत्र गरी पाउँ भनी दिएको निवेदनतर्फ कुनै कारवाही नगरी सोभन्दा अघि मिति २०६४।८।२७ मा दिएको निवेदनको आधारमा वादी शिवनारायण चौधरीको नाममा एकलौटी मोही नामसारी हुने भनी भूमि सुधार कार्यालय सर्लाहीले गरेको निर्णयलाई सदर गरेको पुनरावेदन अदालत जनकपुरको फैसलामा भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा २६(१), मुलुकी ऐन, अ.ब.१८४क. नं. र प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा ३ र ५४ को गम्भीर त्रुटि विद्यमान रहेको देखिँदा न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा १२ को उपदफा (१) को खण्ड (क) बमोजिम प्रस्तुत मुद्दा दोहोर्‍याई हेर्ने निस्सा प्रदान गरिएको छ भन्ने समेत व्यहोराको यस अदालतको मिति २०७०।२।३ को आदेश ।

जग्गाधनीले मलाई मोहीमा पत्‍याएको र जोतकोड पनि मैले नै गरेको हुँदा शिवनारायण चौधरीको नाममा नामसारी हुने गरी भएको फैसला बदर गरी मेरो नाममा मोही नामसारी गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको भगलु चौधरीले यस अदालतमा पेश गरेको लिखित प्रतिवाद ।

नियमबमोजिम दैनिक पेशी सूचीमा चढी पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदक प्रतिवादीको तर्फबाट उपस्थित विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ता श्री सर्वज्ञरत्न तुलाधरले मोहियानी जग्गाको मोही नामसारी विवादमा जग्गाधनीले मोहीको शेषपछि निजका हकदार मध्ये जसलाई पत्‍याउने हो, उसको नाममा मोही नामसारी हुने हो । प्रस्तुत विवादमा पुनरावेदक विवादित जग्गाको जग्गाधनी भएको तथ्यमा विवाद छैन । यी जग्गाधनीले वादी शिवनारायण चौधरीलाई मोहीको रूपमा पत्‍याएको छैन । मोहीको रूपमा भगलु चौधरीलाई पत्‍याएको र सोबमोजिम मिलापत्र गर्ने भनी संयुक्त रूपमा दरखास्त गरेकोमा

त्यसतर्फ केही विचारै नगरी भूमि सुधार कार्यालय, सर्लाहीले गरेको निर्णय सदर गरेको पुनरावेदन अदालत जनकपुरको फैसला भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा २६(१) को विपरीत हुँदा बदर गरिनु पर्दछ भन्ने समेत व्यहोराको बहस प्रस्तुत गर्नुभयो ।

प्रत्यर्थी मोही शिवनारायण चौधरीको तर्फबाट उपस्थित विद्वान् अधिवक्ता श्री विजयकुमार सिंहले भगलु चौधरीले आफ्नो मोही हक भूमि सुधार कार्यालयमा पेश गरेको मञ्जुरनामाले समाप्त भइसकेको छ । भगलु चौधरीले प्रतिवादीसँग मिली आफ्नो नाममा मोही नामसारी हुने गरी मिलापत्रको लागि निवेदन दिइएको भए तापनि आफ्नो हक छोडेको व्यक्तिसँग कानूनतः मिलापत्र हुन नसक्ने हुँदा वादी शिवनारायण चौधरीको नाममा मोही हक नामसारी हुने गरी गरेको फैसला मिलेको हुँदा सदर हुनु पर्दछ भन्ने समेत व्यहोराको बहस प्रस्तुत गर्नुभयो ।

प्रत्यर्थी भगलु चौधरीको तर्फबाट उपस्थित विद्वान् अधिवक्ता श्री विष्णुभक्त भट्टराई (खत्री) ले भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा २६(१) ले जग्गाधनीले जसलाई मोहीमा पत्याउँछ, उसैको नाममा मोही हक नामसारी हुने हो । यस विवादमा जग्गाधनी महेश्वरलाल श्रेष्ठले भगलु चौधरीलाई मोही पत्याई निजको नाममा नामसारी गरी पाउन निवेदन गरेको तर्फ पुनरावेदन अदालतले केही विचार नगरी भूमि सुधार कार्यालयको निर्णय सदर गरेको पुनरावेदन अदालतको फैसला त्रुटि पूर्ण हुँदा सो फैसला बदर गरी भगलु चौधरीको नाममा विवादित जग्गा नामसारी हुनु पर्दछ भन्ने समेत व्यहोराको बहस प्रस्तुत गर्नुभयो ।

उपरोक्त व्यहोराले गर्नु भएको कानून व्यवसायीहरूको बहस सुनी मिसिल संलग्न कागजात अध्ययन गरी पुनरावेदन अदालत जनकपुरको फैसला मिलेको छ, छैन र पुनरावेदकको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्ने हो, होइन भन्ने सम्बन्धमा निर्णय दिनु पर्ने देखियो ।

निर्णयतर्फ विचार गर्दा वादी शिवनारायण चौधरीले सर्लाही जिल्ला जब्दी गा.वि.स.वडा नं.७ (ख) अन्तर्गतको कि.नं. २८ को जग्गाको मोही मेरो बुबा हुनु भएकोमा उहाँको र उहाँको हकदार श्रीमतीको पनि मृत्यु भइसकेको हुँदा हकदार हामी दुई छोरा भएकोमा दाजु भगलु चौधरीले मेरो एकलौटी नाममा नामसारी गर्न मञ्जुरनामा दिएको हुँदा मेरो नाममा मोही नामसारी गरी पाउँ भनी भूमि सुधार कार्यालय, सर्लाहीमा मिति

२०६४।८।१२ मा निवेदन दिएको देखिन्छ । निवेदन दिएपछि दाजु भगलु चौधरीले भूमि सुधार कार्यालय, सर्लाहीमा उपस्थित भई उक्त कि.नं.२८ को जग्गा भाई शिवनारायण चौधरीको नाममा मोही नामसारी भएमा मेरो मञ्जुरी छ भनी मञ्जुरनामा दिएको भन्ने कुरा मिसिल संलग्न मिति २०६४।९।२ को निवेदनबाट देखिन्छ । प्रतिवादी महेश्वरलाल श्रेष्ठले उक्त जग्गा आफैले जोतकोड गरी आएको छु । वादी समेतले जोतकोड गरेको छैन । कुतवाली बुझाएको भरपाई पनि नगरेको हुँदा वादीका नाममा मोही नामसारी हुनु पर्ने होइन भन्ने व्यहोराको प्रतिउत्तरपत्र पेश भएको प्रस्तुत मुद्दामा भूमि सुधार कार्यालय, सर्लाहीले वादी शिवनारायण चौधरीको नाममा मोही नामसारी हुने ठहर्‍याई निर्णय गरेकोमा पुनरावेदन अदालत जनकपुरले सो निर्णय सदर गरेउपर प्रतिवादी महेश्वरलाल श्रेष्ठले मुद्दा दोहोर्‍याई पाऊँ भनी यस अदालतमा निवेदन गरेकोमा यस अदालतबाट मुद्दा दोहोर्‍याई हेर्ने निस्सा प्रदान भई पुनरावेदनको रूपमा दर्ता भई निर्णयार्थ यस इजलास समक्ष पेश हुन आएको देखिन्छ ।

वादी शिवनारायण चौधरी र भगलु चौधरी मोही दामोदर चौधरीको छोरा भएको तथ्यमा विवाद छैन । मिसिल संलग्न रहेको नापी शाखा सर्लाहीको फिल्डबुक उतारको प्रतिलिपिको जोताहाको नाम थर, वतन महलमा दामोदर चौधरी थारू उल्लेख भएको देखिएबाट विवादित जग्गाको मोही वादीका बुबा दामोदर चौधरी भएको देखिन्छ । निज मोही दामोदर चौधरीको मिति २०३५।१।१० र निजको श्रीमती अनुपिया देवीको मिति २०३९।९।७ मा मृत्यु भएको भन्ने कुरा गाउँ विकास समितिको कार्यालय जब्दी, सर्लाहीबाट मिति २०६४।२।११ मा जारी भएको मृत्यु दर्ताको प्रमाणपत्रबाट देखिन्छ । मोही तथा अनुपिया देवीको मृत्यु पश्चात् वादी शिवनारायणले सो जग्गा भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा २६ (१) बमोजिम आफ्ना नाममा नामसारी गरी पाउन निवेदन गरेको देखिन्छ ।

मुद्दा कारवाहीको अवस्थामा वादी शिवनारायण चौधरीको नाममा नामसारी गरी दिएमा मेरो मञ्जुर छ भनी मञ्जुरनामा दिने भगलु चौधरी र प्रतिवादी महेश्वरलाल श्रेष्ठले उक्त जग्गाको मोहीमा वादी शिवनारायण चौधरीलाई नपत्‍याई भगलु चौधरीलाई मोहीमा पत्‍याएको हुँदा भगलु चौधरीको नाममा मोही नामसारी गर्ने गरी मिलापत्र गरी पाउँ भन्ने व्यहोराको संयुक्त निवेदन दिएको देखिन्छ । प्रस्तुत मुद्दामा उपरोक्त तथ्यहरू समेतका आधारमा हेर्दा भगलु चौधरीले आफ्नो मोहियानी हक परित्याग गरी सो अधिकार

भाई वादी शिवनारायण चौधरीलाई दिई सकेको अवस्थामा जग्गाधनीले हक परित्याग गर्नेलाई नै मोहीमा पत्याउँछु, निजको नाममा नामसारी होस् भन्ने जग्गाधनी प्रतिवादीको निवेदनबाट देखिँदा त्यस परिप्रेक्ष्य, सन्दर्भ र यस अदालतको पूर्व इजलाशले निस्सा प्रदान गर्दा लिएका आधार लगायतका समग्रमा हेरी विवादित जग्गाको मोही हक भगलु चौधरी र वादी शिवनारायण चौधरीमध्ये कसको नाममा नामसारी हुने हो भन्ने सम्बन्धमा निरूपण हुनु पर्ने देखिन आएको छ ।

मोही वाँडफाँड सम्बन्धी कानूनी व्यवस्था भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ ले गरेको छ । उक्त ऐनको दफा २६(१) मा...मोहीले कमाई आएको जग्गामा मोही सम्बन्धी निजको हक निज पछि निजको एकासगोलका पति, पत्नी, छोरा, छोरी, आमा, बाबु, धर्मपुत्र, धर्मपुत्री छोरा, बुहारी, नाति, नातिनी बुहारी, दाजुभाई वा दिदी बहिनीहरूमध्ये जग्गावालाले पत्याएको व्यक्तिलाई प्राप्त हुनेछ भन्ने कानूनी व्यवस्था रहेको देखिन्छ । उक्त कानूनी व्यवस्थाबाट मोहियानी लागेको जग्गामा जग्गाधनीले पत्याएको मोहीको हकदारको नाममा मोही हक नामसारी हुने देखिन्छ । पुनरावेदक प्रतिवादी विवादित जग्गाको जग्गाधनी भएको तथ्यमा पनि विवाद छैन । जग्गाधनीले नपत्याएको व्यक्तिको नाममा मोही नामसारी हुन सक्दैन । तर, वादी शिवनारायण चौधरीलाई जग्गाधनीले मोहीमा नपत्याएको भए तापनि मोहीका हकदार दुई भाई छोरामध्ये जेठा छोराले कान्छा छोरा भाई शिवनारायण चौधरीको नाममा मोही हक नामसारी होस् भनी मञ्जुरनामा गरी आफ्नो हक परित्याग गरी सकेको देखिन्छ । मिसिलको अध्ययन गर्दा मोही दामोदर चौधरीको एकासगोलका अरू हकदार भएको देखिँदैन । अरू हकदार नभई दुई छोरा हकदार भएको र एक भाई छोरा भगलुले हक त्याग गरेको अवस्थामा जग्गा धनीले नपत्याएको भएता पनि वादीको नाममा नामसारी हुन सक्ने देखिन्छ । मोही हक नामसारीको लागि मुद्दा कारवाही चलिरहेकोमा त्यो निर्णय नभई रहन पनि सक्दैन । फिरादीले पेश गरेको प्रमाण तथा सम्बन्धित निकायबाट प्राप्त सम्बद्ध प्रमाणको आधारमा निर्णय गर्नु सम्बन्धित निकायको कर्तव्य हो । जग्गा धनीले वादीलाई मोहीमा नपत्याएको भएता पनि मोही लागेको जग्गाको मोही नामसारी नगरी राख्दा नामसारी प्रक्रिया शून्यमा पुग्न सक्ने अवस्था हुन्छ ।

बस्तुतः भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा २६(१) को व्यवस्था भनेको साविक मोहीको मृत्यु पश्चात मोहीको हकदार धेरै जना भएको अवस्थामा हकदार मध्ये कसले मोहीको हक पाउने हो भन्नका लागि जग्गा धनीलाई पत्याउने अधिकार दिएको अवस्था हो । तर, मोही पछि मोहियानी हक प्राप्त गर्ने दुई जना हकदार मध्ये एकले आफ्नो हक स्वेच्छाले परित्याग गरी अर्कोलाई सुम्पिन्छ भने त्यस्तो अवस्थामा जग्गाधनीले सोही हक सुम्पिएको व्यक्तिलाई पत्याउन नपर्ने छुट उक्त कानूनी व्यवस्थाले दिएको हो भनी मान्न मिल्ने हुदैन । त्यसमा पनि साविक मोही मरे पछि निजका छोरा वादी शिवनारायणले जग्गा कमाई कुत वाली जग्गा धनीलाई बुझाई जग्गाधनीले बुझ्न इन्कार गरेको सालको कुत वापतको धरौटी भूमि सुधार कार्यालय सर्लाहीमा राखेको समेत देखिन्छ । मोहीको छोरा शिवनारायणले जग्गा कमाएको र जग्गा कमाए वापत कुत समेत बुझाएको तथ्यलाई अन्यथा भन्न सकिने अवस्था छैन । यसबाट वादी शिवनारायण चौधरीले जग्गा कमाई रहेको तथ्य स्पष्ट हुन आएको छ । मोहीका अर्का छोरा भगलु चौधरीले उक्त जग्गा कमाएको र जग्गाधनीलाई कुत वाली बुझाएको देखिदैन । त्यसमा पनि भगलु चौधरीले भूमि सुधार कार्यालयमा स्वयं उपस्थित भई भाई शिवनारायण चौधरीलाई मोही हक नामसारी गर्न मञ्जुर भएको भनी निवेदन दिई उक्त निवेदन सनाखत समेत गरेको देखिन आएबाट आफ्नो मोही हक त्याग गरेको मान्नु पर्ने देखिन आयो ।

भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा २६ख. ले तोकिएको अधिकारीले दफा २६ग, २६घ, २६घ२ र २६ङ को अधिनमा रही मोही लागेको जग्गा, जग्गावाला र मोहीलाई बाँडफाँड गर्न सक्ने व्यवस्था गरेको छ । त्यसै गरी बाँडफाँडको प्रक्रिया पनि निर्धारण गरेको पाईन्छ । जग्गा बाँडफाँड नगरी जग्गावाला, मोही तथा मोहीका हकदारको सहमतीमा जग्गाको मूल्य बराबरको रकम लिई पूरै जग्गा कुनै एकको नाममा पनि कायम हुन सक्छ । प्रस्तुत विवादमा जग्गा धनी र मोहीका हकदारहरू बीच सहमतीमा बाँडफाँड गर्ने गराउने जस्ता काम कारवाही नभएको भएता पनि मोही नामसारीको लागि मोहीको शेषपछिका दुई जना हकदारमध्ये एकजना हकदारको मञ्जुरीनामाले अर्को हकदारले प्रक्रियागत रूपमा मोही नामसारीको काम कारवाही अगाडि बढेको देखिन्छ । मोहियानी हक मोहीका हकदार मध्ये एक जनालाई मात्र प्राप्त हुने कुरामा विवाद छैन । त्यसै गरी मोही हक शून्यमा परिणत पनि हुन सक्दैन । ऐनको दफा २६ को उपदफा (१) को कानूनी

व्यवस्था जग्गाधनीले पत्याएको मोहीको एकाघरको हकदारको नाममा मोही नामसारी गर्नु पर्ने भन्ने हो । प्रतिवादीले जग्गाधनीको तर्फबाट वादी शिवनारायण चौधरीलाई मोहीमा नपत्याएको भएता पनि साविक मोहीको मृत्यु पछि यिनै वादीले जग्गा कमाई कुत बाली वापत रकम धरौट राखेको अवस्थामा वास्तविक जोताहाको नाममा नामसारी गर्न इन्कार गर्दा सो कानूनी व्यवस्थाको अर्थ र परिभाषा निष्क्रिय हुन्छ । कानूनका व्यवस्थाको अर्थ र परिभाषालाई निष्क्रिय हुने गरी अदालतले व्याख्या गर्न मिल्दैन । अदालतले सन्दर्भ र परिप्रेक्ष्यको आधारमा कानूनको उद्देश्य, परिणाम र भावनामा प्रतिकूल असर नपर्ने गरी व्याख्या गर्नु पर्दछ ।

प्रस्तुत विवादमा समावेश भएको तथ्य र उल्लिखित कानूनी व्यवस्थाको परिवेशमा हेर्दाका अवस्थामा मोहीको हकदार एउटा छोरा भगलु चौधरीले भाई वादी शिवनारायण चौधरीलाई मोही नामसारीको लागि मञ्जुरीनामा दिई भूमि सुधार कार्यालय सर्लाहीको रोहवरमा सनाखत गरी आफ्नो हक त्यागी सकेपछि पुनः जग्गाधनीले मोहीमा पत्याएको भन्ने आधारमा भगलु चौधरीको नाममा मोही नामसारी गर्दा परिणाम शून्य हुने हुँदा यस अदालतको मिति २०७०।२।३ को मुद्दा दोहोर्‍याई हेर्न निस्सा प्रदान गर्ने आदेशसँग सहमत हुन सकिएन ।

अतः वादी शिवनारायण चौधरीको नाममा मोही नामसारी हुने गरी शुरू भूमि सुधार कार्यालय, सर्लाहीले मिति २०६७।१।२१ गते गरेको निर्णय सदर गर्ने गरेको पुनरावेदन अदालत जनकपुरको मिति २०६७।१।२२ को फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ । प्रतिवादीको पुनरावेदन जिकीर पुग्न सक्दैन । प्रस्तुत मुद्दाको दायरीको लगत कट्टा गरी नियमानुसार मिसिल बुझाई दिनु ।

उक्त रायमा सहमत छु ।

न्यायाधीश

प्रधान न्यायाधीश

इजलास अधिकृत : भीमबहादुर निरौला

कम्प्यूटर : अमिररत्न महर्जन

इति सम्वत् २०७१ साल असोज महिना ३१ गते रोज ६ शुभम् -----